

A PEDAGÓGUSPÁLYÁVAL KAPCSOLATOS VISZONYULÁSMÓDOK ELEMZÉSE A HARGITA MEGYEI PEDAGÓGUSTÁRSADALOM PÉLDÁJÁN

ANALYSIS OF ATTITUDES RELATED TO THE TEACHER'S CAREER THROUGH THE EXAMPLE OF TEACHERS IN HARGHITA COUNTY

BIRÓ A. ZOLTÁN – SÁROSI-BLÁGA ÁGNES

KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda, Románia

kamintezet@yahoo.com

Absztrakt

A tanulmány egy 2017-es adatfelvétel alapján, a Hargita megyei pedagógus társadalom elemzése kapcsán három témakört tárgyal: (1) milyen tényezők játszottak szerepet a pályaválasztásban, (2) napirenden van-e a pályaelhagyás, illetve (3) mennyire fontos a továbbtanulás és önképzés. A témaválasztást elsősorban az iskola és a pedagógusok szerepének 21. századi változásai indokolják, amelyben – különösen vidéki környezetben – a pedagógus célcsoport nem csak humán-erőforrásként, hanem versenyképességi tényezőként is értelmezhető az iskolák működése és az oktatási rendszer stabilitása szempontjából.

Kulcsszavak: pedagóguspálya, Hargita megye, vidéki környezet

Bevezető

A pedagógusok vidéki környezetben betöltött szerepének fontosságát az elmúlt évek során több tényező előtérbe hozta. Ilyen tényező például az integrált vidékfejlesztési szemlélethez kapcsolódó társadalmi integráció, az endogén stratégiák, vagy szereplők és szereplő hálózatok interakciója vidéki térségben (Van der Ploeg és társai, 2000; Shucksmith, 2010; Ward, 2002; Murdoch, 2000). Ugyanakkor fontos még megemlíteni az iskola és az oktatás szerepének 21. századi változásait, amelynek következtében hangsúlyosan előtérbe kerültek a gazdasági igények és elvek mentén kidolgozott helyi szintű stratégiák, sajátos módszerek (Hutflesz, 2004; Muhi, 2012; White–Reid, 2008). Az iskolák versenyképességével foglalkozó

megközelítések egy része az iskola szülőkkel történő kommunikációjának fontosságát hangsúlyozza (például Sousa, 2013). A fentiekben felsorolt tényezők kivétel nélkül minden esetben a pedagógusra irányítják a kutatói figyelmet. A humánerőforrás és a versenyképesség szempontjából vidéki térségekben, különösen megyei léptékben, információértékkel bírnak a pedagógus célcsoport pályaválasztással, pályán maradással, továbbtanulással és önképzéssel kapcsolatos meglátásai. Ezek az információk kiindulópontot képezhetnek az oktatással kapcsolatos megyei léptékű tervezési folyamatokhoz, valamint a helyi intézményi léptékű kezdeményezésekhez is.

Jelen tanulmány célja megvizsgálni a Hargita megyei pedagógustársadalom stabilitását, szerkezetét a pályaválasztási, pályán maradási és továbbtanulási sajátosságok alapján. A kutatási eredmények lehetővé teszik a különbségek jelzését olyan magyarázó, kiegészítő változók bevonásával, mint a munkavégzés helye, az oktatási szintek, vagy a pedagógiai pályán eltöltött időszak.

Pedagógusok, pályaválasztás és az oktatási rendszer összefüggései

A pályaválasztás minden szakma esetében meghatározó fontosságú, nem csak az egyén életére, hanem a társadalmi intézmények, vállalkozások, kisebb-nagyobb rendszerek működésére nézve is. Ilyen értelemben a pedagógusok pályaválasztási és pályán maradási motivációi összefüggésben vannak az oktatási rendszer stabilitásával, és kiindulópontját képezik a különböző szinten történő fejlesztési, tervezési programoknak. Az alábbiakban olyan szakirodalmi megközelítéseket jelzünk röviden (esetenként nagyon távoli példák révén is), amelyek megközelítési és elemzési szempontjaik révén segíthetik a Hargita megyei pedagógustársadalom pályaválasztással, pályaelhagyással és továbbtanulással kapcsolatos sajátosságainak értelmezését. Kisebbségi társadalomban a pedagóguspozíciók és pedagógusszerepek szakpolitikai megközelítése gyakran megáll a jogi keretek biztosításának, a rendelkezésre álló állások betöltésének mikéntjének, illetve az országos rendszerhez való viszonyulásnak a tematizációjánál. A hivatkozott szakmai megközelítésekkel arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a kisebbségi érdekvédelmi és érdekérvényesítési megközelítések mellett sok más hasznos elemzési szempontja van.

Az oktatással kapcsolatos változások sikere Balyer és Özcan (2014) szerint a tanárok minőségétől és teljesítményétől függ. Ilyen értelemben az oktatási rendszer szempontjából kulcsfontosságú a tehetséges és elkötelezett pedagógusok alkalmazása, valamint a szakma vonzóvá tétele. A hivatkozott szerzők kvantitatív jellegű kutatásukban 1410, tanári képzésben lévő hallgató pályaválasztási motivációit elemezték azzal a céllal, hogy növeljék a tanárképzési rendszer iránti tudatosságot és hozzá-

járuljanak a tovább fejlesztéshez. Az eredmények alapján a törökországi oktatási rendszerben a pedagógusi pályaválasztást többnyire altruista-belső motivációk határozzák meg, ugyanakkor a hivatkozott szerzők fontos összefüggéseket találtak a pedagógusi pályaválasztás, valamint a tanárok, a család és a kortárscsoport hatása között. Az eredmények alapján Balyer és Özcan (2014) fontos javaslatokat tesznek az oktatási rendszer változtatására vonatkozóan: például a tanárképzésben résztvevő diákok látókörének szélesítése diákcsere programokkal, központi vizsgák helyett a személyes beszélgetés, mint fontos módszer a tanárnak készülő diákok kiválasztásában. Annak ellenére, hogy a röviden fölvezetett eredmények tanárképzésben résztvevő hallgatókra vonatkoznak, kiindulópontot jelentenek a rendszerben oktató pedagógus célcsoport és az oktatási rendszer közötti összefüggések elemzéséhez is. A Hargita megyei eredmények értelmében fontos kérdés az, hogy mennyire stabil az oktatási rendszer, illetve a stabilitás mértéke milyen hatással lehet az esetleges változtatási tervek megvalósítására.

Howes és Goodman-Delahunty (2015) tanulmánya az ausztrál oktatási rendszer kontextusában arra vállalkozik, hogy egy holisztikus képet mutasson a tanárok pályaválasztási és pályaelhagyási döntéseiről. A kérdőíves kutatás jelenlegi és volt tanárok attitűdjeit elemzi. Az eredmények tematikus elemzése alapján a hivatkozott szerzők arra a következtetésre jutottak, hogy a pedagógusi pályával kapcsolatos döntéseket alapvetően négy tényező határozza meg: az önmegvalósítás, gyakorlati megfontolások, alternatívák hiánya, valamint a változás korlátai. Howes és Goodman-Delahunty (2015) a tanárok megtartása érdekében olyan stratégiákat javasolnak, mint a kollegiális kapcsolatok előmozdítása, a munkaterhelés kezelése, a munkahellyel kapcsolatos biztonság vagy rugalmasság iránti igények figyelembevétele, valamint új lehetőségek biztosítása. Bár nagyon eltérő a társadalmi kontextus, a Hargita megyében elvégzett kutatásunk szempontjából ez a megközelítés az iskolakultúra, a helyi szintű fejlesztési stratégiák és együttműködési programok fontosságára tereli a figyelmet, amely az iskola társadalmi beágyazottságának növelésén keresztül hozzájárulhat ahhoz is, hogy a pedagógusok jól érezzék magukat a rendszeren belül, javuljon a szakma társadalmi megítélése. Ezek a megközelítések jelen tanulmány szempontjából azért fontosak, mert annak ellenére, hogy a romániai oktatási rendszer alapvetően bürokratikus, a helyi szintű megoldásokra számos lehetőség van, különösen a romániai magyar oktatási rendszer egyedi működéséből adódóan.

A tanulmányban elemzett téma szempontjából ugyancsak a helyi szintű megoldások fontosságára hívja fel a figyelmet Wilkins és Comber (2015) kutatása. A hivatkozott szerzők egy újabb kontextusban tárgyalják a tanárok minősége és az

oktatási rendszer teljesítménye közötti összefüggéseket. Mivel az angol politikai döntéshozók az oktatási rendszer javítása érdekében szorgalmazzák az egyéb területen sikeres szakemberek tanári pályára való átállását, a hivatkozott szerzők 24 karrierváltó motivációit elemezték a gyakorlat megismerése érdekében. A szerzők arra a következtetésre jutnak, hogy bár a más pályáról tanári pályára áttérő szakemberek könnyedén alkalmazkodnak az új feladatokhoz, az intézményi szintű integrációval kapcsolatban jelentős mértékű frusztrációról számolnak be. Ez alapján, annak ellenére, hogy az elit pályakezdekők oktatásba való bevonása rendszerszintű előnyökkel jár, ez a célcsoport helyi szinten nem feltétlenül kap lehetőséget az iskolamenedzsmentben való részvételre (Wilkins – Comber, 2015).

A fentiekben röviden bemutatott szakirodalmi megközelítések a pedagógusok motivációi és az oktatási rendszer közötti összefüggések vizsgálatának fontosságát szemlélteti. Bár az oktatási rendszer működése szempontjából egymástól nagyon eltérő társadalmi kontextusokról van szó, közös pontként értelmezhető, hogy mindhárom tanulmányban utalás történik az iskolai szintű megoldásokra, az iskolák helyi szintű sajátosságainak figyelembe vételére. Ezek a megközelítések nagyon fontosak vidéki térségekben, különösen kisebbségi magyar kontextusban, ahol az oktatási rendszer stabilitási kérdései mellett az iskolák működése során olyan tényezőkkel is foglalkozni kell, mint az előregedés, elvándorlás, nyelvi korlátok, alternatívahiány, vagy az elszigeteltség.

Kutatási módszertan

A csíkszeredai KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja az elmúlt évben a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége megbízásából Erdély szintű adatfelvételt végzett a romániai magyar pedagógusok körében. A kutatás több problématerület vizsgált: a pályaválasztás tényezői, pályaelhagyási tervek, a szakmai, anyagi helyzet megítélése, a pedagógus szerepnek a kisebbségi helyzetből adódó specifikumai, a szakterület helyzete, képzési opciók, a pedagógus szerep társadalmi megítélése, az IKT tartalmak/eszközök iskolai használata, az iskola működésének megítélése, a pedagógusszerep jó működtetésének feltételei.

Jelen tanulmány a Hargita megyei mintán (n=1799) elemzi a pedagóguspályával kapcsolatos motivációkat, az oktatási rendszer és az iskolai szintű beavatkozási lehetőségek közötti összefüggéseket három szempont alapján:

- pályaválasztási tényezők
- pályaelhagyási tervek
- továbbképzésekhez és önképzéshez való viszonyulásmód

A viszonyulásmódokat 5-ös Likert-skálán mértük. Az adatfelvétel független változók mentén többféle összehasonlításra ad lehetőséget. Az elemzés leíró statisztikai, illetve bizonyos kérdések kapcsán keresztábla-elemzési módszereket alkalmaz.

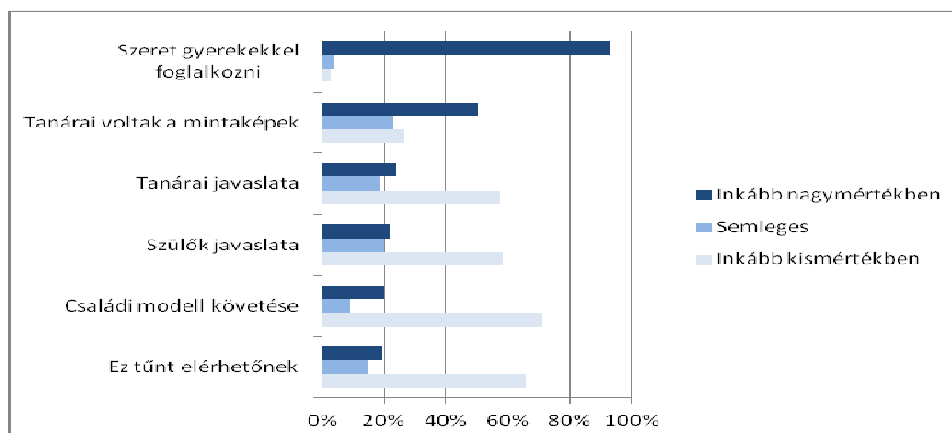
A Hargita megyei pedagógusok pályaválasztással, pályán maradással és továbbtanulással kapcsolatos motivációi

1. Pályaválasztás

A kérdőívre válaszoló pedagógusok közel fele több mint 20 éve van a pályán, a több mint 10 éves oktatói múlttal rendelkezők összesített aránya meghaladja a 80 százalékot. Ez a mutató a megyei pedagógustársadalom stabilitását, szerkezeti erősségét jelzi. Mindez településtípusonként nem teljesen egyforma, rurális térségben a jelentősebb oktatói múlttal rendelkezők aránya 47 százalék, míg urbánus környezetben 51 százalék.

A pályaválasztási tényezők kapcsán a megkérdezettek több mint 90 százaléka jelezte azt, hogy a gyerekekkel való foglalkozás lehetősége nagymértékben vagy inkább nagymértékben meghatározó volt. Ez a magas mutatószám azért is fontos jelzés, mert ebben implicit módon a pedagógusi pályához való hangsúlyozott ragaszkodás fejeződik ki, és ez ismételtén egy fontos tényezőre, a rendszer stabilitására utal. A tanárok vagy a szülők javaslata jóval kisebb mértékben játszott szerepet a pályaválasztásban, ebben a két esetben a nagymértékben és az inkább nagymértékben válaszok együttes aránya 20-23 százalék körül van. A tudatosan vagy nem tudatosan pályaválasztási mintát kínáló pedagógusi szerepek hatása viszont sokkal jelentősebb, a megkérdezettek 25,7 százaléka jelezte azt, hogy az iskolai példaképek nagymértékben szerepet játszottak a pályaválasztásában, és majdnem ugyanekkora arányú az inkább nagymértékben meghatározó típusú válaszok aránya is. Az egyéb meghatározó tényezők nagyon széles skálán szóródnak, a szülői modell követése, a kényszerválasztás jelensége jóval kisebb arányban van jelen.

1. számú ábra: Milyen mértékben játszottak szerepet a pedagógus pálya választásában az alábbi tényezők?

A pályaválasztási témakörök kapcsán megvizsgáltuk, hogy a célcsoportban van-e különbség képzési szintek szerint. Az eredmények alapján a gyerekekkel való foglalkozás szeretete több mint 20%-kal nagyobb arányban fontosabb tényező az óvodai, elemi iskolai és általános iskolai szinten oktató pedagógusok esetében. A szakiskolai, szaklíceumi és elméleti líceumi szinten oktató pedagógusok számára megközelítőleg 10%-kal nagyobb arányban fontosabb a tanári mintakép. A többi tényező esetében nincs jelentősebb eltérés oktatási szintek szerint.

2. Napirenden van-e a pályaelhagyás?

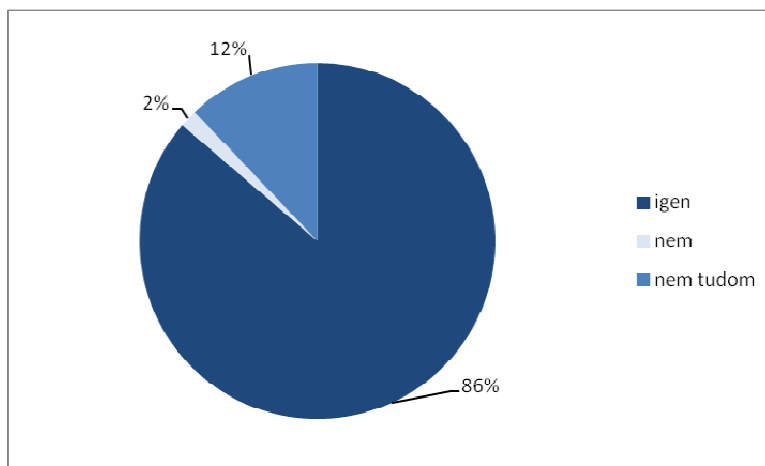
Az oktatási rendszer egészének működésében, és kisebbségi helyzetben különösen fontos kérdés az, hogy a pedagógusok milyen mértékben, milyen tényezők alapján mérlegelik a pályaelhagyás lehetőségeit, illetve milyen arányban vannak a rendszerben olyanok, akik ezt már el is döntötték, és csak a kedvező alkalomra várnak, hogy kilépjenek a rendszerből. Kisebbségi mértékben, de az is fontos kérdés, hogy milyen arányban szeretnének rendszeren belüli váltást, más oktatási intézménybe való átlépést.

A Hargita megyei válaszolók egészére vetítve azt látjuk, hogy 85 százalékuk esetében a pályaelhagyás kérdése nem merül fel. Az egyértelműen pályaváltási szándékot jelzők aránya nem éri el a 2 százalékot sem, és valamivel 10 százalék fölött van azok aránya, akik ebben a kérdésben még bizonytalanok, mérlegelnek, nem zárják ki a pályaelhagyás lehetőségét, de nem határozottak ebben a tekintetben. Ez a mutató a rendszer egészét tekintve nagyon pozitív jelzés kétféle értelemben is. Egyfelől ennek az értelmiségi csoportnak a stabilitását és elkötelezettségét jelzi, és ez utóbbi az etnikai jellegből adódóan jóval több, mint iskolai-nevelési kérdés. A pályaelhagyási opciók nagyon alacsony aránya azonban kisebbségpolitikai szem-

pontból fontos tényező, másfelől pedig fejlesztési lehetőség is. Lehetőséget és esélyt ad olyan saját kezdeményezések és programok indítására, amelyeket az országos rendszer kötelezően nem ír elő, és amelyekkel a kisebbségi oktatási rendszer vagy annak egyes részei akár versenyelőnyt is termelhetnek.

Ezt a témát konkrét döntési helyzeteket szimuláló kérdésekkel is körbejártuk. Megkérdeztük azt, hogy változtatna-e pályát, ha jobb alkalmazási lehetőséget találna, anyagi okokból fennáll-e a pályaelhagyás lehetősége, illetve váltana-e intézményt. A válaszok a résztémákat felvető kérdések esetében is hasonlóak voltak. Körülbelül 5-6 százalékra tehető azok aránya, akik valóban pályaelhagyásban gondolkodnak, legyen szó azokról, akik kifejezetten anyagi okok miatt váltanának, vagy akik csak általában valami jobbat keresnének. A konkrét kérdések esetében (jobb pálya, jobb anyagi feltételek említése) a bizonytalanok aránya 18-20 százalékra emelkedett. Ebben az esetben „nem tudom” típusú válaszokról van szó, ami akár mérlegelésre is utalhat, de még nem pályaváltási opció.

2. számú ábra: Nagy valószínűséggel ezen a pályán marad? (%)

A pedagógusi pályán maradás igénye az óvoda szintjén a legmagasabb (90 százalék), és a szakképzés szintjén a legalacsonyabb (80 százalék). A tényleges pályaelhagyást jelzők esetében mindez középfokon eléri a 3 százalékot. A „nem tudom” opciót jelzők köre óvodai szinten és az elméleti líceumok szintjén alacsonyabb (10 százalék körüli), a közbeeső oktatási szinteken 15 százalék körül van. Ezek az aránybeli eltérések ismétlődnek akkor is, ha a váltás okára kérdeztünk rá. Óvodai és elemi iskolai szinten, illetve elméleti líceumban nagyobb valamivel a pedagógus pályához ragaszkodók aránya, középszinten, különösen a szakiskolai, szaklíceumi képzésben a váltáson gondolkodók, vagy a váltás tekintetében bizonytalanok aránya nagyobb.

A városi környezetben dolgozó pedagógusok körében a pályaelhagyási opciók néhány százalékponttal magasabbak, mint rurális környezetben, és ez a kismértékű különbség a „nem tudom” válaszoknál vagy akkor is megmutatkozik, ha a váltás okára, módosztatára kérdezzük rá.

A fentiekben jelzett aránybeli eltérések (lakhely, oktatási szintek) várhatóak voltak és logikusnak tűnnek. Ami a mindennapi életben gyakori negatív tartalmú narratívákhoz és tematizációkhoz képest meglepőnek tűnik, az a pedagógus pályához egyértelműen ragaszkodók nagyon magas aránya. Ez, mint fentebb jeleztük, kisebbségpolitikai szempontból egyrészt „megnyugtató lehet” az ágazatért felelős politikai, szakpolitikai szereplők számára, másfelől pedig sajátos fejlesztési, rendszererősítési, továbblépési lehetőség is. A Hargita megyei adatok azt mutatják, hogy a pályaelhagyás kérdése nem „rendszerprobléma” (kivételt képez kis részben a szakoktatás).

3. Továbbtanulási, önképzési opciók

A pedagógus szerep betöltésében a nevelési feladatok mellett az ismeretek (tudások) megszerzésének és közlésének, illetve szervezett keretekben való megjelenítésének (módszertani eljárások) van kiemelten fontos szerepe. Nem véletlen, hogy a pedagógusok „képzése” gyakorlatilag folyamatosan napirenden van a pályára való felkészüléstől a pályán maradás végéig. Ezen a téren általában három tényező játszik fontos szerepet. A pedagógusok egyetemi szintű felkészítése és ezzel kapcsolatos utólagos vélemények, az oktatási rendszer által kínált képzési programok, illetve a pedagógusok önképzése. Az adatfelvétel során erre a három összetevőre kérdeztünk rá. A kérdéseket „Mennyire tartja fontosnak/hasznosnak saját maga számára...” formában fogalmaztuk meg, kifejezetten a személyes tapasztalatot vagy a részvétel mértékét igyekeztünk rögzíteni, azonban számolni kell azzal, hogy a válaszok sok esetben inkább a képzési formákkal és lehetőségekkel kapcsolatos általánosabb, csoportjellegű attitűdöket tükrözik.

Az országos vagy a saját oktatási rendszer által kínált képzési formák közül hármat emeltünk ki: a módszertani napokat, az időszaki képzéseket és tanfolyamokat, illetve az évente szervezett Bolyai Nyári Akadémiát. Ez három nagyon eltérő műfajú képzési forma, részben kiegészítik egymást, részben egymás konkurensei, van köztük kötelező program és van szabadon választható. Az értelmezés szempontjából nem az összehasonlítás a lényeg, hanem a háromféle képzési kínálat helyének és szerepének körvonalazása. Elemzésünk kiindulópontokat jelenthet egy ilyen szakmai, szakpolitikai súlyozáshoz.

Az időszaki tréningeket és tanfolyamokat a válaszolók közel háromnegyede (72 százalék) tartja fontosnak vagy nagyon fontosnak, az elutasítók aránya minimális, burkolt távolságtartást (fontos is, nem is) a válaszolók 21 százaléka jelzett. Ezek a

válaszok azt jelzik, hogy ennek a képzési formáknak a hasznossága nem megkérdőjelezhető. Az egyes változók szerinti megoszlások nem olyan mértékűek, hogy az rendszerszintű problémaként lenne beazonosítható. Falu-város megosztásban az adatok nem mutatnak különbséget. Képzési szintek szerint az óvónők, tanítónők és az elméleti líceumban tanító pedagógusok válaszai jeleznek magasabb arányt, a szakmai képzésben és az általános oktatásban dolgozó pedagógusok igenlő válaszaiknak aránya közel 10 százalékponttal kisebb.

A Bolyai Nyári Akadémia hasznosságával kapcsolatos válaszokban a fontos és nagyon fontos válaszok aránya valamivel kisebb (66 százalék), és az is-is választ adók aránya nagyobb. A rendezvény kedveltségének mértéke a várostól a nem közszékhely falvak irányába enyhén növekszik. Az elutasítások aránya óvodai, elemi iskolai szinten a legalacsonyabb (4-6 százalék), magasabb oktatási szinteken pedig megközelíti a 10 százalékot. A fontos is-nem is válaszok körében a legmagasabb arányt a szakiskolákból és az elméleti iskolákból érkezett válaszok jelzik (35-36 százalék), az egyértelmű elfogadottság (fontos, illetve nagyon fontos) az óvónők körében eléri a 75 százalékot, míg a középszinten oktatók körében ez az arány alig van 50 százalék felett. Ennek a képzési formának az elfogadottsága már lényeges belső megosztottságra utal, a képzéshez való viszonyulás csoportszintű jellemzőket mutat, célszerű a témában további részletesebb elemzéseket is végezni több változó mentén.

A módszertani napokkal kapcsolatos viszonyulások tekintetében a fontos és nagyon fontos válaszok aránya megközelítőleg 50 százalék, a részben elfogadó opciók 28 százalékot tesznek ki, és elutasító 22 százalék. Mivel az ilyen jellegű válaszokban feltételezhető valamilyen mértékű „udvariasság” is az adott képzési formával kapcsolatban, azt mondhatjuk, hogy ez a kínálat csak részben elfogadott. A tagság a lakhely szerinti megoszlásban is markánsan megjelenik, az elfogadás a kistérségeken a legnagyobb mértékű és a városoknál kisebb. Nem közszékhely falvakban a válaszolók 60 százaléka tartja fontosnak vagy nagyon fontosnak, míg városi környezetben ez az arány csak valamivel több, mint 40 százalék. Az elutasítás arányának változása pedig fordított irányú. Képzési szintek szerint az elutasításban csak néhány százalékos különbségek vannak, de az is-is válaszoknál már nagyon jelentősek az eltérések (óvodában oktatók: 20 százalék, szakiskolákban oktatók: 36 százalék). A fontos, illetve nagyon fontos válaszok aránya az óvónők esetében megközelíti a háromnegyedet, a szakiskolákban és elméleti iskolákban tanítók válaszaik körében ez az arány alig valamivel nagyobb, mint 50 százalék.

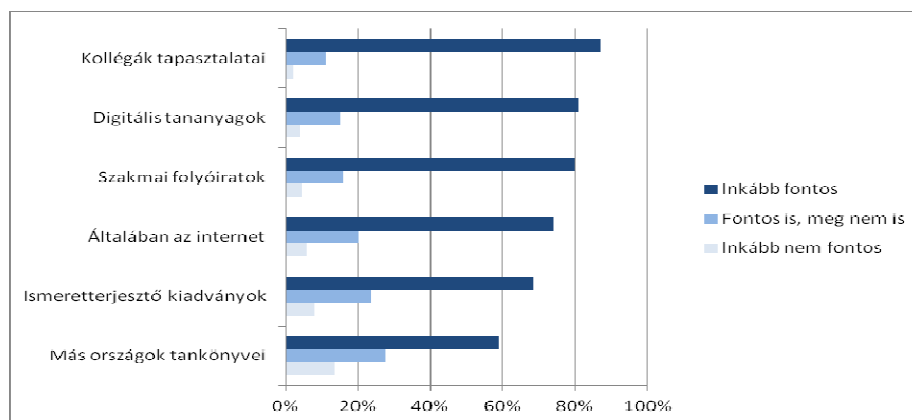
A fenti adatok arra utalnak, hogy a háromféle képzési forma eltérően pozícionált a válaszolók körében. Amint arra a következőkben részletesebben is kitérünk,

növekszik, illetve máris jelentős szerepet tölt be az internet alapú önképzés (a válaszolók 65 százaléka jelezte, hogy fontosnak tartja az Internet révén való önképzést), és ez az új forma tovább csökkentheti a fentiekben elemzett három, korábban kialakult képzési forma elfogadottságát. Érdekes és figyelemre méltó tény, hogy a válaszolók igen jelentős százaléka jelezte azt, hogy a mesteri és a doktori képzést fontosnak tartja (mesteri képzés esetén a pozitív értékelések aránya 40 százalék, a doktori képzés esetén 28 százalék). Mivel ezek a képzési opciók feltehetően elsősorban a betöltött oktatói pozíció megerősítésére irányulnak (természetesen nem zárhatjuk ki a tudományos munkavégzés iránti opciókat sem!), és a tapasztalat is azt mutatja, hogy egyre több pedagógus iratkozik be mesteri képzésre, számolni lehet azzal, hogy a maguk során ezek is a megszokott korábbi képzési kínálatok elfogadottságát fogják csökkenteni.

Az önképzés gyakorlatának elemzése, illetve az ezzel kapcsolatos attitűdök vizsgálata nagyon bonyolult kérdésekhez vezet bennünket. Az ezzel a képzési formával kapcsolatos magas mutatószámok jelezhetik a pedagógusok jelentős mértékű tanulási készségét, de jelezhetik a rendszer által jelenleg kínált képzési formák hiányosságait is. Az alacsony mutatószámok is többféleképpen magyarázhatók. Ennek az adatfelvételnek az eredményei alapján jelzésszerű mutatókat kaptunk az önképzési attitűdök mértékéről, az egyes önképzési formák eltérő kedveltségéről, de nem tudhatjuk, hogy ezek miért alakultak ki, miért akkorák amekkorák és a pedagógusok tudásszerzésében konkrétan milyen funkciót töltenek be.

A kérdőíven hat opciót jelöltünk meg, az egyéb kategóriához kevés válasz érkezett. A válaszok összessége az önképzési igények (vagy gyakorlatok) kiemelt fontosságát jelzi. Ezek kedveltsége, fontossága sok esetben jóval magasabb, mint az oktatási rendszer által kínált képzési formáké. Mivel nem tudhatjuk, hogy mindez nagyméretű kényszer jellegű tevékenység-e (nem tartják elég jónak a tankönyvet, nincsen magyar nyelvű tankönyv, nem megfelelő a tananyag, nincsen elegendő mennyiségű segédanyag, nem elégséges a hivatalos képzés), vagy a hivatalos képzési kínálatot kiegészítő hasznos tevékenység, illetve egyéni innovációs igény (akár a három keveréke), részvizsgálatok hiányában csak az ilyen jellegű opciók fölvázolására, és a felmerülő kérdések megfogalmazására vállalkozhatunk.

3. számú ábra: Mennyire tartja fontosnak/hasznosnak saját maga számára az alábbi önképzési formákat? (%)

Amint a fenti ábra jelzi, a legmagasabbra értékelt önképzési forma az azonos/hasonló tárgyat oktató kollégákkal való tapasztalatcsere (fontos vagy nagyon fontos: 87 százalékos említés). Ez egyaránt jelenthez pozitív tény (egymásra utaltság, együttműködés, szakmai kapcsolatok stb.), és innovációs korlátot. A kollégákkal való tapasztalatcsere fontosságára utaló vélekedésekben lakhely szerinti különbségek nincsenek. Képzési szintek szerint a szakiskolákból, az elemi iskolákból és az óvodákból érkeztek a legmagasabb mutatószámok. Az okok azonban vélhetően különbözőek, óvodai és elemi iskolai szinten hagyományosan gyakori az informális tapasztalatcsere, míg szakiskolai szinten minden valószínűség szerint a nehéz helyzetből adódó kényszer lehet az együttműködés magyarázata. Azt valószínűsítjük, hogy Hargita megyében, a tömbmagyar jellegből adódóan a nagyon magas szintű egymásra figyelés az oktatási rendszer magas fokú informális (!) szakmai-módszertani koherenciájára utal, és ez szórványvidéken vagy nagyvárosokban másként lehet. A vizsgált térségben ez a tényező (az informális szakmai-módszertani koherencia), újra egy olyan endogén adottságra utal (lásd korábban a pedagógusi pályához való ragaszkodás mutatóit), amely nem csupán a rendszer belső erejét jelzi, hanem a továbblépés kihasználható kereteit, rendelkezésre álló feltételeit is.

A fenti ábrán két olyan mutató van, amely első látásra nagyon pozitívnak tűnik, és amelyek mértéke szintén kérdések sorát hozza felszínre. Az önképzési formák körében a digitális anyagok kedveltsége (fontos és nagyon fontos válaszok együttes mértéke) 81 százalékos, általában az Internet fontosságának hangsúlyozása pedig 74 százalékos említést kapott. Ez minden kétséget kizáróan pozitív adat. Azt azonban látni kell, hogy ez az egyéni, személyes ambíció alapuló önképzésre utal, azon egyszerű oknál fogva, hogy Romániában egyelőre a digitális eszközök és tartalmak

iskolai hasznosítása kizárólag oktatói opció kérdése, illetve sok helyen még ennek is korlátot szab a nagyon szűk eszközellátottság. A tananyag még információs társadalom előtti, mint ahogy az előírt oktatási módszertan, vagy a formális/informális kimeneti követelmények rendszere is (kivétel néhány tárgy elemi iskolában, ahol CD-t használnak a tanulók, illetve most vannak napirenden részleges változások). Ebben a helyzetben két tényező mozgatja a digitális eszközök és tartalmak oktatásban való alkalmazását. Egyfelől a tanulók részéről érkező elvárás/nyomás, másfelől a pedagógus egyéni szakmai ambíciója. Ebben az értelemben a digitális tananyagok és az Internet magas arányú említése egyéni oktatói efemer innovációk sokaságára utal (hat), ami egyfelől pozitív fejlemény, másfelől pedig olyan gyakorlat, amelynek tartalmi-nevelési hatása egyelőre nem átlátható és nem is becsülhető.

A digitális tananyagoknak az önképzésben való hasznosítása a nem községi központ településeken néhány százalékponttal kevésbé kedvelt opció, de az egyértelmű elutasítottság jóval 10 százalék alatt van, és ebben a körben az is-is válaszok aránya is nagyobb. A fontos és nagyon fontos válaszok aránya városon és a községi központokban nem különbözik, a nem községi központ településeken 5-6 százalékponttal ez az arány alacsonyabb. Képzési szintek szerint a pozitív opciók száma minden szinten egyaránt fontos, az elméleti középiskolákban pedig az átlagnál 10 százalékponttal magasabb.

Összefoglalás. Diszkusszió

A tanulmány a Hargita megyei pedagógustársadalom elemzése alapján, három témakörben hangsúlyozza a pedagógusok és az oktatási rendszer sajátosságai, fejlesztési lehetőségei közötti összefüggések fontosságát: (1) milyen tényezők játszottak szerepet a pályaválasztásban, (2) napirenden van-e a pályaelhagyás, illetve (3) mennyire fontos a továbbtanulás és önképzés. A tanulmányban elemzett kérdések lokális és megyei léptékű stratégiai tervezési folyamatokhoz és további kutatások elvégzéséhez is kiindulópontot képeznek. Ezeket az alábbiakban összegezzük.

A pályaválasztással kapcsolatos válaszok alapján a célcsoportban két tényező tekinthető dominánsnak: egyfelől az egyéni döntés, amely mögött a gyerekekkel való foglalkozás opciója áll, másfelől pedig az iskolai környezetben érvényesülő pedagógus hatás. Ez utóbbi jelentős szerepe felveti azt a lehetőséget, hogy a pedagóguspályák, illetve a pedagógus személyek programszerű pozicionálásával ez a hatás minden bizonnyal növelhető lenne, ami társítható egy saját erőből kivitelezhető fejlesztés lehetőségével. Ebben a tömbmagyar térségben elvben nincsen akadálya annak, hogy akár megyei léptékben, akár a megyén belül oktatási szintek mentén alkalmi vagy tartós

szakpolitikai program kerüljön kidolgozásra a magyar pedagógus pályakép „társadalmasítása”, újrapozicionálása céljából (akár a szülők, akár az iskola- vagy pályaválasztás előtt álló tanulók számára). A pedagógus „arcképcsarnok” kialakítása vagy újrafogalmazása minden bizonnyal az iskolák vonzerejének növelésére is alkalmas.

A pályaelhagyással kapcsolatos eredmények a különféle tényezők további részletesebb megismerésének fontosságára hívják fel a figyelmet eseti vizsgálatok, vagy kvalitatív megközelítések segítségével. Az ilyen jellegű továbbgondolások kivitelezhetők az intézmények szintjén, vagy akár tipikus, kisebb célcsoportok szintjén is. Az oktatási rendszerhez való ragaszkodás viszont erőteljes rendszerjellemző, és érdemes mérlegelni az ebből az adottságból adódó szakpolitikai fejlesztési lehetőségeket.

A továbbtanulással és az önképzéssel kapcsolatos viszonyulásmódok alapján arra lehet következtetni, hogy a formális képzések mellett nagyon fontos szerepe van az internet alapú önképzésnek. Ezek az eredmények kétféleképpen értelmezhetők: egyrészt jelezhetik a pedagógusok jelentős mértékű tanulási készségét, de jelezhetik a rendszer által kínált képzési formák hiányosságait is. Az esetenkénti alacsony mutatószámok is többféleképpen magyarázhatók. Ennek az adatfelvételnek az eredményei alapján jelzésszerű mutatókat kaptunk az önképzési attitűdök mértékéről, az egyes önképzési formák eltérő kedveltségéről, de nem tudhatjuk, hogy ezek miért alakultak ki, miért akkorák amekkorák és a pedagógusok tudásszerzésében konkrétan milyen funkciót töltenek be.

A digitális tananyagok és általában az Internet egyéni önképzési formaként való kedveltsége nem csupán pozitív tény, hanem igen jelentős szakpolitikai, képzési, tananyag fejlesztési kihívás is a rendszer egésze számára. Ez a kihívás két vonatkozásban is tetten érhető. Az egyik: az eredmények alapján ismertetett képzési formák irányába mutató kihívás. A másik pedig: nagyon fontos lenne mérlegelni azt a kérdést, hogy a magyar oktatási rendszer tehet-e valamit, akár részterületek vagy részfeladatok tekintetében is a változás érdekében, vagy meg kell várni amíg az országos rendszer átalakul. Ezeknek a kérdéseknek az elemzése további kutatási feladatként kezelhető.

Irodalomjegyzék

- Balyer, A. – Özcan, K. (2014): Choosing Teaching Profession as a Career: Students' Reasons. In *International Education Studies*; Vol. 7, No. 5.
- Howes, L. M. – Goodman-Delahunty, J. (2015): Teachers' career decisions: Perspectives on choosing teaching careers, and on staying or leaving. In *Issues in Educational Research*, 25(1).

- Hutflesz, M. (2004): Iskolafejlesztés és marketing. EURÓPAI REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI ALAP INTERREG III. A Községi Kezdeményezés Program Szlovénia – Magyarország – Horvátország Szomszédsági Program ITTKÉSZ - SL-HU-CR/05/4012-106/2004/01/HU-44.
<http://ittkesz.regiofokusz.hu/tananyagok/iskolamarketing/1.%20modul%20tananyag.pdf> (2017.05.05.)
- Muhi, B. (2012): Az iskolamarketing elméleti és gyakorlati kérdései.
http://www.vmtt.org.rs/mtn2012/348_357_Muhi_ifj_A.pdf (2017.05.10.)
- Murdoch, J. (2000): Networks: A New Paradigm of Rural Development? In Journal of Rural Studies. 16/4, 407–419. Oldal
- Ploeg, J.D. van der et al. (2000): Rural Development: From practices and Policies towards Theory. In Sociologia Ruralis, 40/4, 391-408. oldal
- Shucksmith, M. (2010) Disintegrated Rural Development? Neo-endogenous Rural Development, Planning and Place-Shaping in Diffused Power Contexts. In Sociologia Ruralis. 50(1):1–14. Oldal
- Sousa, S.F. (2013): Families, Schools and the Image Communication in the Education Market. In: International Journal about Parents in Education. 7/2.
- Ward N. (2002) Integrated Rural Development – a review of the literature, Centre for Rural Research, University of Trondheim. p. 62
- White, S., Reid, J-A. (2008): Placing Teachers? Sustaining Rural Schooling through Place-consciousness in Teacher Education. In: Journal of Research in Rural Education, 23/7.
- Wilkins, C. – Comber, C. (2015): 'Elite' career-changers in the teaching profession. In British Educational Research Journal 41(6).

Abstract

The study discusses three topics related to the analysis of the teacher society in Harghita county: (1) factors of career choice, (2) abandonment of the career, and (3) the importance of further education and self-education. The importance of this topic is primarily justified by the 21st century changes in the role of school and teachers, in which the teacher target group can be interpreted not only as a human resource, but also as a factor of competitiveness in the rural environment, especially for the functioning of schools and the stability of the education system.

Keywords: rural environment, teacher's career, Harghita County